

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av skolors arbete mot
trakasserier och kränkande behandling på nätet
vid Böskolans Friskola i Göteborgs kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet under våren 2016. Granskningen vid Böskolans Friskola i Göteborgs kommun ingår i detta projekt.

Böskolans Friskola besöktes den 26 till 27 april 2016. Utredare Hanna Antonsson och undervisningsråd Eleonor Duvander har varit ansvariga inspektörer. I denna rapport redovisar Skolinspektionen iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av granskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet genomförs på totalt 24 skolor, 17 kommunala och 7 fristående. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande rapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrund till och syfte med kvalitetsgranskningen

Användningen av digitala medier har ökat markant och är numera en integrerad del av elevers vardagsliv. På nätet precis som i den fysiska skolmiljön förekommer trakasserier och kränkande behandling av elever.

Diskrimineringslagen och skollagen gör ingen skillnad på var kränkningarna sker. Skolan har en skyldighet att utreda alla påstådda kränkningar som har en koppling till verksamheten, oavsett om de sker på skolan eller på nätet. Det finns dock några viktiga skillnader som gör att det finns skäl att tala om kränkningar på nätet i särskild ordning. De som utsätter andra på nätet upplever ofta att de är anonyma vilket gör att kränkningarna kan bli grövre. Via kommunikation över nätet ser inte heller elever vilken inverkan kränkningen har på personen som utsätts. Det gör att empati och ånger tydligt minskar och kan leda till att kränkningarna fortsätter och blir grövre. Kränkningar på nätet och traditionella kränkningar skiljer sig också i tillgänglighet av den utsatte. Traditionella kränkningar förekommer oftast i skolan under skoldagen medan kränkningar via nätet kan pågå dygnet runt, sju dagar i veckan. Dessutom har kränkningar på nätet en mycket större potentiell publik än traditionella kränkningar. Elevernas interaktion via nätet står ofta utan insyn från vuxenvärlden, vilket gör att kränkningar på nätet kan vara svåra att upptäcka och utreda.

Syftet med kvalitetsgranskningen är att granska om skolor bedriver ett arbete som motverkar trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet. En central frågeställning är om skolan har ett främjande arbete som bidrar till att göra eleverna trygga på nätet. Vidare granskas om skolans förebyggande arbete bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet samt om de åtgärder som skolan vidtar leder till att kränkningarna upphör.

Bakgrundsuppgifter om Böskolans Friskola

Böskolans Friskola är en fristående skola belägen i Göteborgs kommun. Skolan omfattar årskurserna 1 till 9. I skolan finns även förskoleklass. Skolan har totalt 342 elever i grundskolan och 26 elever i förskoleklass. Klasserna är organiserade i 4 arbetslag. Varje elev har en mentor och varje mentor ansvarar för en grupp om cirka 15 elever. Skolans leds av en rektor och en biträdande rektor.

Av Skolverkets statistik för år 2015 framgår att 98 procent av eleverna uppnått kunskapskraven i samtliga ämnen och att det genomsnittliga meritvärdet var 274 poäng. Motsvarande genomsnittliga värden för samtliga skolenheter i riket var 77 procent och 225 poäng.

Av Skolenkäten vårterminen 2015¹ framgår att 80 procent av skolans elever i årskurs 9 som besvarat enkäten uppger att det stämmer helt och hållet att de känner sig trygga i skolan. Motsvarande värde för samtliga elever i årskurs 9 som besvarat enkäten under 2015 är 51 procent.

¹ Skolinspektionen genomför Skolenkäten två gånger per år som en del av den regelbundna tillsynen. Under en tvåårsperiod deltar samtliga grund-, grundsär- och gymnasieskolor i Skolenkäten. I varje enkätomgång deltar cirka en fjärdedel av alla skolor i landet. Delar av enkätresultaten redovisas också på Skolverkets webbplats *Välja skola*.

Resultat

Har skolan ett främjande arbete som bidrar till att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att skapa trygghet och förstärka respekten för allas lika värde. Granskningen av skolors främjande arbete tar sin utgångspunkt i det generella men fokuserar särskilt på hur arbetet omfattar nätet. Skolans främjande arbete bör vara en del av det vardagliga arbetet samt bedrivas systematiskt och långsiktigt. Centralt är det normkritiska arbetet som innebär att personalen, sinsemellan och tillsammans med eleverna, diskuterar och ifrågasätter egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten. Det är också viktigt att personalen är uppmärksam på det språkbruk och den jargong som råder för att motverka att kränkningar banaliseras eller normaliseras.

För att kunna bidra till en trygg miljö på nätet där alla elever blir respekterade som de är behöver personalen ha kunskap om nätet och om elevernas sociala relationer på nätet. Vidare behöver personalen och eleverna ha en gemensam uppfattning om vad som kan utgöra en kränkning på nätet och vad skolan ska reagera på.

Att främja elevers lika rättigheter och möjligheter

Att skapa en skolmiljö som bygger på tillit mellan skolans elever och vuxna beskrivs av intervjuad personal som centralt i skolans främjande arbete. I flera av personalintervjuerna framhålls goda, trygga relationer som det fundament som måste finnas för att eleverna ska kunna utveckla kunskaper och demokratiska värderingar. Personalen försöker vara så närvarande som möjligt bland eleverna för att kunna känna av stämningen, såväl hos individer som i grupper, samt samtala med dem om aktuella händelser.

Böskolan beskrivs som en lugn och trygg miljö av intervjuade elever och personal. Enligt såväl elever som personal bemöter elever och personal varandra på ett förtroende- fullt och respektfullt sätt. Elever framhåller att de påverkar varandra på ett positivt sätt. De ser hur andra beter sig och som elev vill man inte sticka ut på ett negativt sätt. Intervjuade elever beskriver att de har bra kontakt med lärarna och att de inte skulle tveka att vända sig till de vuxna på skolan om något skulle hända dem. Lärarna är enligt elever lätta att få tag på, direkt i skolan, via mejl eller sms. Elever framhåller också att de kan prata om såväl skolarbetet som fritiden med sina lärare. Lärarna har enligt elever "lyckats bra med balansen att vara lärare och vän". Elever uttrycker också att om de kontaktar en lärare på skolan om att något inte känns bra "så händer det saker".

Vikten av att äldre elever fungerar som förebilder för yngre elever framhålls såväl i elev- som personalintervjuer. Elever och personal ger exempel på årligen återkommande aktiviteter som skolans äldre elever ansvarar för och vid dessa tillfällen handleder de yngre eleverna i. I sammanhanget nämns också det forskningsprojekt kring

nätmobbing som skolan deltar i. Projektet innebär att elever i årskurs 9 hjälper elever i årskurs 4 att hitta strategier för att förebygga och åtgärda nätmobbing.

Genom samtliga intervjuer med personal samt av skolans dokumentation framgår att skolan sätter upp mål för värdegrundsarbetet samt utvärderar vidtagna insatser. För närvarande arbetar Böskolan efter en plan som gäller för innevarande läsår och nästa. Planen är benämnd "Plan för värdegrundsarbete Böskolan 2015/16-2016/17". Enligt dokumentet är syftet med tvåårsplanen "att skapa långsiktighet, kvalitetsäkra samt möjliggöra kontinuitet, att ytterligare systematisera värdegrundsarbetet".

I intervjuer med personal och av planen framkommer att till grund för aktuella insatser ligger en utvärdering av skolans förra plan, som var treårig. En av insatserna är att skolan ska genomföra ett systematiskt arbete kring de sju diskrimineringsgrunderna. Insatsen innebär att alla mentorsgrupper arbetar med de olika diskrimineringsgrunderna under 2016. Utvärderingen av arbetet ska ske i slutet av 2016. Mentorerna ansvarar för att arbetet genomförs och trygghetsteamet bidrar med förslag till upplägg samt utvecklar och anpassar metoderna underhand. I samråd med ledningsgruppen planerar trygghetsteamet för personalens fortbildning inom området. I intervjun med trygghetsteamet påpekas att man i arbetet inte särskiljer nätet. Det är skolans inställning, enligt personal i teamet, att om skolan lyckas med uppdraget i läroplanen att överföra grundläggande värden till eleverna så påverkar det även elevernas beteende på nätet.

Arbetet med diskrimineringsgrunderna beskrivs av elever och lärare i intervjuerna. Metoden som används kallas "diskussionkarusellen" och möjliggör ett deltagande från alla i gruppen. Det är mentors roll att förse eleverna med diskussionsfrågor, exempelvis "finns diskriminering här på skolan" samt knyta ihop och avsluta diskussionen. Nätet har berörts vid flera tillfällen då mentorerna tagit fram påståenden om vad man får och inte får göra på nätet. I diskussionerna har även normer i skolan och samhället synliggjorts och diskuterats vid flera tillfällen enligt intervjuade elever och lärare.

Enligt intervjuade elever arbetar de också med normer och värden i de olika ämnena. Debatter och rollspel, där elever får göra medvetna etiska ställningstaganden, är vanligt förekommande i undervisningen. Elever beskriver ett aktuellt rollspel om andra världskriget där de tilldelats olika roller av sin lärare. I ett annat ämne har eleverna fått redovisa tre bilder som följer samhällets normer avseende flickor respektive pojkar samt tre bilder som bryter mot samhällets normer avseende flickor respektive pojkar.

Skolans personal har tillsammans arbetat med Skolverkets stödmaterial "Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda" och i detta sammanhang diskuterat hur de kan arbeta normkritiskt. I intervjun ger lärare exempel på hur de tillsammans diskuterat och reflekterat över de normer som förekommer i verksamheten. Genom val av litteratur har lärare försökt belysa olikheter och föra in nya perspektiv i elevernas vardag. Eftersom få elever har utländsk bakgrund har eleverna fått läsa böcker av författarna Jonas Has-sen Khemiri respektive Leiva Wenger, som skildrar miljöer väldigt annorlunda än den flertalet av eleverna är vana vid.

I intervjuer beskriver några elever att språkbruket på Böskolan är annorlunda än i skolor som de tidigare gått i. Enligt dessa elever är man trevligare mot varandra på Böskolan och använder inte så många fula ord. Eleverna anser att lärare reagerar direkt på olämpliga ord och en tråkig jargong. Elever nämner att de i "kompisgruppen" kan ha en hårdare jargong för att de vet var de har varandra och vet att kompisarna inte tar illa upp. Enligt elever och skolledningen har skolan genomfört insatser för att motverka att ord och begrepp banaliseras och normaliseras. Elever beskriver hur de under en vecka fick i uppgift att lyssna på varandras språk och anteckna ord som de uppfattade som kränkande. Resultatet diskuterades därefter på mentorstiden. I intervjuer med lärare och skolledning framkommer att skolan arbetat med en elevgrupp där skolans vuxna upplevde att språkbruket och jargongen elever emellan var kränkande. Situationen gällde inte nätet. Aktuella elever avfärdade jargongen som "skojbråk". Skolans arbete ledde enligt lärare och skolledning till att situationen blev bättre.

Att skapa en trygg miljö i skolan och på nätet

Eleverna i årskurs 9 på Böskolan har lånedatorer. Intervjuade elever beskriver att de i samband med att de fick datorerna skrev på ett avtal där de bland annat lovade att inte besöka vissa hemsidor eller söka efter vissa saker. De fick också information om vad som kan utgöra ett brott vid användandet av nätet. Enligt elever är datorerna ett läromedel och skolans It-tekniker har koll på vad eleverna använder lånedatorerna till.

I intervjuer med elever och lärare framkommer att lärarna frågar eleverna om hur de kommunicerar på nätet och diskussioner förs mellan lärare och elever om hur man vill bli behandlad och bör behandla andra på nätet. Både elever och lärare nämner att de under höstterminen 2015 tillsammans i mentorsgrupperna tittat på programserien Morgans mission och gjort övningar efter varje program då mentorerna fångat upp elevernas reaktioner. I sammanhanget nämner också elever det forskningsprojekt om nätmobbning som Böskolan deltar i. Syftet med projektet är att hitta effektiva metoder mot nätmobbning och i detta projekt är elever i årskurserna 4 och 9 engagerade. Flera elever uppger att deltagande i projektet varit lärorikt.

Elever ger i intervjuerna exempel på vad som kan utgöra en kränkning på nätet, exempelvis att man skriver att någon är ful. Enligt elever kan det vara lättare att vara taskig mot någon på nätet än ansikte mot ansikte samtidigt som de framhåller att de inte själva märkt av någon form av kränkning på nätet. Intervjuade elever känner emellertid till att kränkningar på nätet har förekommit och är säkra på att skolans personal agerar direkt. I en av elevintervjuerna beskrivs en händelse på Facebook som var menat som ett skämt och inträffade på helgen. Skolan agerade direkt på måndagen. Skolans ansvar för trakasserier och kränkande behandling på nätet är detsamma som om kränkningen utförs ansikte mot ansikte menar såväl intervjuade elever som intervjuad personal.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans främjande arbete för att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet fungerar väl. En av utgångspunkterna i personalens arbete är att ett framgångsrikt arbete med värdegrunden i skolvardagen får en

positiv inverkan på elevernas liv på nätet. Arbetet bygger på ett kollegialt lärande genom kontinuerliga diskussioner personalen emellan bland annat utifrån aktuell forskning. Systematiken i arbetet är framträdande.

Bedriver skolan ett förebyggande arbete som bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att avvärja identifierade risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Arbetet bedrivs på förekommen anledning. Skolan bör i det förebyggande arbetet regelbundet kartlägga elevernas trygghet på nätet samt deras uppfattning om förekomsten av trakasserier och kränkande behandling på nätet. Därefter bör skolan analysera resultatet av kartläggningen för att identifiera risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet och i samband med analysen även utvärdera tidigare insatser för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet. Utifrån de identifierade riskerna bör skolan sätta upp mål för arbetet samt planera vilka insatser som ska genomföras för att nå målen. Ett framgångsrikt arbete kännetecknas av att eleverna involveras i hela processen.

Vidare bedöms om skolan har en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling som tydliggör och stärker arbetet mot trakasserier och kränkande behandling på nätet.

Genom intervjuer med elever och personal samt skolans plan mot diskriminering och kränkande behandling framkommer att skolan regelbundet kartlägger hur eleverna uppfattar förekomsten av kränkningar på skolan och på nätet. Dels genomförs en elevenkät varje vårtermin, dels fångas elevernas erfarenheter upp i samtal mellan lärare och elever. I de träffar som personal har med elevrepresentanter, det vill säga kamrattstöd-jare och elevrådet, diskuteras också förekomsten av kränkningar.

Skolan har uppmärksammat att arbetet med att kartlägga elevernas utsatthet på nätet behöver utvecklas. I intervjuer med trygghetsteamet och skollidningen framkommer att i samband med en utbildning kring "nätetikett" i samtliga klasser blev det tydligt att kränkningar på nätet är ett större problem än vad personalen tidigare anat. Därför återfinns flera frågor om nätet i vårens enkät till eleverna. Enligt skollidningen planerar skolan att under läsåret genomföra ytterligare en elevenkät som enbart ska handla om nätet.

Enkätresultaten diskuteras i olika forum, exempelvis i trygghetsteamet och elevhälso-teamet. Lärarna diskuterar i arbetslag och mentorsgrupper. Eleverna har fått ta del av resultaten i samband med mentorsmöten och kamrattstöd-jarna har kunnat diskutera resultaten med skolans vuxenstöd-jare. I intervjuer med elever framkommer att de också fick komma med förslag på insatser utifrån identifierade risker för trakasserier och kränkande behandling.

I skolans plan mot diskriminering och kränkande behandling finns mål för skolans främjande och förebyggande arbete och insatser för att nå målen. Målen och insatserna

tar sin utgångspunkt i den utvärdering som gjorts av tidigare års insatser samt den kartläggning som gjorts av verksamheten. Ett av målen för det förebyggande arbetet berör specifikt kränkningar på nätet och är föranlett av att det förekommit kränkningar samt att personalen uttryckt behov av att lära mer för att ha bästa möjliga beredskap. Insatserna som genomförs för att nå målet är det pågående arbetet i alla klasser med diskrimineringsgrunderna samt kompetensutvecklingsinsatser för personalen.

I planen nämns att en "lightversion" av planen är framtagen av elever och att den är väl känd bland elever. I intervjuer med elever framgår att de känner till "den långa" planen genom att mentorer och kamrattstödare går igenom den varje läsår. "Lightversionen" sitter enligt elever i varje klassrum.

Elevernas delaktighet i hela processen är ett utvecklingsområde enligt skolledningen. Två av målen i Böskolans tvååriga plan för värdegrundsarbetet berör specifikt elevernas delaktighet – arbetet med kamrattstödare och kartläggningsarbetet. En av insatserna avseende kartläggningsarbetet är att skolan från och med innevarande läsår genomför regelbundna och täta avstämningar med eleverna om stämningen på nätet genom att samtliga elever vid bestämda tidpunkter får ta ställningen till en fråga. Skolans mentorer, vuxenstödare och trygghetsteam ansvarar för arbetet.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans förebyggande arbete för att avvärja risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet fungerar väl. Arbetet kännetecknas av en tydlig systematik där skolan identifierar och analyserar risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet och utifrån resultatet formulerar mål för arbetet med tillhörande insatser. Det förebyggande arbetet är för närvarande i en utvecklingsfas som innebär att skolan arbetar för att skapa sig en tydligare bild av elevernas utsatthet på nätet. Skolan arbetar också med att göra eleverna mer delaktiga i analysen av kartläggningen och i planeringen av de insatser som ska sättas in.

Vidtas åtgärder om elever utsätts för trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet. Skolan bör ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling. Skyldigheten att utreda uppgifter om trakasserier eller kränkande behandling inträder så snart någon i verksamheten får kännedom om att en elev anser sig har blivit utsatt för detta. Åtgärderna som vidtas bör grundas på utredningen i det enskilda fallet och riktas till såväl den elev som blivit utsatt som till den eller de som utövat kränkningen. Åtgärderna bör följas upp och utvärderas för att verksamheten ska kunna förvissa sig om att de leder till att kränkningarna upphör och inte upprepas. Skolan bör också följa upp och analysera om de enskilda fallen av kränkningar på nätet är del av ett större mönster som har sin grund i generella problem i skolan.

Vidare bedöms om skolan har fungerande system och rutiner för att anmäla uppgifter om trakasserier och kränkande behandling till rektorn och från rektorn vidare till huvudmannen.

I Böskolans plan mot diskriminering och kränkande behandling finns rutiner för att utreda och åtgärda fall av trakasserier och kränkande behandling. Genom intervjuer med personal framkommer att rutinerna är kända och följs vid samtliga fall av kränkningar, även de som sker på nätet.

I intervjuer med personal ges exempel på fall av kränkande behandling på nätet och hur skolan har hanterat dessa. Genom exemplen framkommer att så snart någon i personalen får kännedom om att en elev upplevt sig kränkt påbörjas en utredning och vidtas åtgärder som berör den som utsatts för kränkningen och den som utfört kränkningen. Vidare framkommer att personalen följer upp situationen och vidtar kompletterande åtgärder till dess att situationen upplevs som utredd och åtgärdad av de inblandade. Utredningen dokumenteras. I samband med att utredningen påbörjas kontaktar den person som är ansvarig för utredningen, exempelvis elevens mentor eller någon i trygghetsteamet, rektorn. Då görs också en formell anmälan om trakasserier och kränkande behandling på en särskild blankett som går till rektorn och vidare till huvudmannen.

Personal beskriver i intervjuer att trygghetsteamet har en central funktion i skolans främjande, förebyggande och åtgärdande arbete. Vad gäller det åtgärdande arbetet är trygghetsteamet på något sätt involverat i samtliga fall av kränkande behandling. Förutom att någon i trygghetsteamet deltar i arbetet med ett specifikt fall av trakasserier och kränkande behandling, har man i trygghetsteamet en samlad bild av läget på skolan avseende fall av trakasserier och kränkande behandling. Utifrån den samlade bilden har teamet möjlighet att upptäcka mönster i ärenden och föreslå insatser på grupp-, klass- och skolenivå. Det i rapporten tidigare nämnda rollspelet om andra världskriget i årskurs 9 är exempel på en åtgärd som är föranledd av ett problem i denna årskurs.

Det framkommer också i intervjuer med elever att de är medvetna om att flera främjande och förebyggande insatser vad gäller nätet, exempelvis diskussioner på mentors-tiden, sker på förekommen anledning även om de själva inte känner till händelsen i sig.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att åtgärda fall av trakasserier och kränkande behandling på nätet fungerar väl. Skolan har tydliga och implementerade rutiner för att upptäcka, anmäla, utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling. Skolans utredningar och åtgärder är inriktade på att kartlägga och åtgärda situationen för enskilda elever, men omfattar också relationer inom elev-grupper.

Metod och underlag

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet utgår från skolbesök där underlag samlas in genom att inspektörerna intervjuar elever, lärare, andra medarbetare och rektorer.

Inför besöket genomförs också en enkät riktad till elever och personal i årskurserna 7–9. Syftet med enkäterna är att svaren ska ge inspektörerna en första bild av läget på skolan. Enkäten är frivillig för eleverna att delta i. När inspektörerna kommer till skolan har de studerat svaren på enkäten och läst olika dokument, bland annat skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling samt kartläggningar som ligger till grund för skolans insatser för att förebygga kränkningar på nätet.

Skolinspektionens bedömningar av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling tar sin utgångspunkt i aktuella bestämmelser i diskrimineringslagen och skollagen samt Skolverkets allmänna råd om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Aktuell forskning är också ett viktigt underlag för att bedöma kvaliteten i det arbete som skolan genomför.